

Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kotouttamismenetelmät Suomessa

Cristina Armean

Tekijä(t) Cristina Armean	
Koulutusohjelma Johdon assistenttityön ja kielten koulutusohjelma	
Opinnäytetyön otsikko Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kotouttamismenetelmät Suomessa	Sivu- ja liitesivumäärä 29 + 0
<p>Käsittelen opinnäytetyössäni Suomessa käytettyjä kotouttamismenetelmiä. Olen rajannut työni käsittelemään yksintulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita. Työssäni nostan esiin menetelmiä, jotka ovat onnistuneet ja menetelmiä, jotka kaipaavat vielä parantelua.</p> <p>Suomeen saapuneiden turvapaikanhakijoiden määrä on ollut yllättävän korkea. Suomessa onkin ollut haastavaa vastata tilanteeseen. Suomessa on jouduttu tutkimaan ja kehittämään kotouttamismenetelmiä, joilla annetaan hyvät eväät elämän aloittamiselle Suomessa.</p> <p>Työn tavoitteena on kerätä yhteen eri lähteistä esiin nousseita kotouttamismenetelmiä. Näin yhden työn kautta voi saada käsityksen monen eri hankkeen ja tutkimuksen löydöksistä ja tuloksista. Tavoitteena on, että työtä voitaisiin jollain tapaa hyödyntää kotouttamismenetelmien suunnittelussa.</p> <p>Työ on toteutettu tutkimalla muista lähteistä esiin nousseita asioita ja tiivistämällä asiat tähän työhön. Työssä on myös omaa pohdintaa ja kehittämis ehdotuksia käytössä oleviin kotouttamismenetelmiin. Työssä on lähestytty asiaa teoriapohjalta.</p> <p>Työn suunnittelu on aloitettu tammikuun 2016 aikana ja työ on saatu valmiiksi huhtikuun 2016 lopulla.</p> <p>Opinnäytetyössä on löydetty sekä hyvin toimivia ja turvapaikanhakijoiden kotoutumista tukevia kotouttamismenetelmiä että kehittämisen tarpeessa olevia menetelmiä. Loppupäätelmänä voisi ajatella, että Suomessa kotouttaminen toimii olosuhteisiin ja resurssien puutteeseen nähden hyvin. Kotouttamismenetelmissä on paljon enemmän toimivia kuin kehittämisen tarpeessa olevia menetelmiä.</p>	
Asiasanat Turvapaikanhakija, kotouttaminen, yksintullut, alaikäinen	

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Teoriaa yksintulleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista.....	2
3 Kotouttamismenetelmien toimivuus ja kehitystarve	5
3.1 Halaten –projektin päähuomiot.....	5
3.2 SOLID YOUTH –hankkeen päähuomiot.....	13
3.3 Yksintulleet –projektin päähuomiot.....	16
4 Pohdinta.....	24
Lähteet	28

1 Johdanto

Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kotouttamismenetelmien tutkiminen ja kehittäminen on tärkeää varsinkin nykyaikana, kun Suomeen saapuu huomattavasti suurempia määriä turvapaikanhakijoita kuin ennen. Kotouttamismenetelmiä tarkastellessa saa hyvän yleisen kuvan siitä, mikä toimii ja mikä ei. Tällä perusteella olisi tärkeää käyttää resurssit toimiviksi todettujen menetelmien toteuttamiseen.

Opinnäytetyön tavoitteena on helpottaa kotouttamistyötä kokoamalla yhteen aineistoon muista aineistoista esiin nousseita pääkohtia. Mitä nopeammin Suomessa löydetään toimivat toimintatavat kotouttamistyöhön, sitä tehokkaammin saadaan tämä osa turvapaikanhakuprosessia toimimaan. Turvapaikanhakijoiden kotouttamisen parissa työskentelevillä henkilöillä on hyvin paljon tekemistä ja hyvin vähän aikaa ja resursseja toteuttaa oman työnsä lisäksi muuta, kuten tämänlaisia vertailevia tutkimuksia.

Opinnäytetyössä on lähestytty asiaa neutraalilla otteella. Sekä positiivisia asioita että negatiivisia asioita on otettu työssä esiin. Työssä on ollut tarkoituksena luoda yleiskuva Suomessa käytettävistä kotouttamismenetelmistä sekä yksityiskohtaisesti että yleistettävästi.

Työhön on rajattu vain ne kotouttamismenetelmät, joita käytetään yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kotouttamisessa. Valitsin yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat työni kohteeksi, sillä tämä ryhmä on hyvin haavoittuvainen ja he kaipaavat erityishuomiota. Alaikäisten ja yksintulleiden tapauksessa kotouttamismenetelmät ohjaavat heidän menestymistään loppuelämässään. Tämän takia heihin käytettyjä menetelmiä tulisi tutkia. Suomeen saapuminen ja täällä uuden elämän aloittaminen on hankalaa lapsille ja nuorille, joten tukemisen ja ohjaamisen taidot ovat tärkeitä.

Opinnäytetyöni rakenne koostuu tietoperustaosuudesta, empiirisestä osasta sekä loppupohdinnasta. Tietoperustaosuudessa käsittelen asiaan liittyvää teoriaa, kuten lukuja ja käsitteitä. Empiirisessä osassa esittelen löytämäni menetelmät ja pohdin niiden toimivuutta ja kehittämisen tarvetta. Lopuksi pohdintaosuudessa käsittelen vielä työssä esiin nousseita asioita pohtivin ottein.

2 Teoriaa yksintulleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista

Turvapaikanhakija on alaikäinen silloin, kun hän on alle 18-vuotias. Lapsena pidetään henkilöä, joka on alle 18-vuotias ja nuorena henkilöä, joka on 18–20-vuotias.

(Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.) Yksintulleella alaikäisellä turvapaikanhakijalla tarkoitetaan lasta, joka saapuu vieraaseen maahan yksin tai henkilön seurassa, joka ei ole hänen vanhempansa tai huoltajansa ja, joka kertoo olevansa alle 18-vuotias. (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 8).

Turvapaikanhakijalla tarkoitetaan henkilöä, joka saapuu johonkin muuhun valtioon kuin kotimaansa hakeakseen turvaa sieltä. Suomessa voi hakea turvapaikkaa joko rajalta ennen maahantuloa tai maahantulon jälkeen poliisilta. Syitä turvapaikanhakuun voivat olla henkilökohtainen vaino kotimaassa tai epäinhimillinen kohtelu kotimaassa. Syiden mukaan voi saada joko pakolaisstatuksen tai oleskeluluvan toissijaisen suojelun perusteella. Humanitaarisen suojelun perusteella oleskeluluvan voi saada, jos hakijan kotimaassa kuka tahansa voi joutua oikeudenloukkausten tai erottelemattoman väkivallan kohteeksi. Yksilölliset inhimilliset syyt voivat myös johtaa oleskeluluvan tai tilapäisen oleskeluluvan saamiseksi. (Pakolaisneuvonta ry.)

Kotouttamismenetelmillä tarkoitetaan niitä menetelmiä, jotka edistävät ja tukevat turvapaikanhakijan kotoutumista. Viranomaiset ja muut tahot tarjoavat toimenpiteitä ja palveluita, jotka auttavat kotoutumisessa. Pakolaisstatuksen tai oleskeluluvan saaneet saavat henkilökohtaisen kotoutumissuunnitelman, jossa määritellään toimenpiteet ja palvelut, jotka edistävät henkilön kotoutumista. Toimenpiteet ja palvelut voivat auttaa esimerkiksi suomen tai ruotsin kielen oppimisessa, tarjota yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja sekä edesauttaa osallistumista yhteiskunnan toimintaan yhdenvertaisena jäsenenä. Kotoutuminen tarkoittaa sitä, että maahanmuuttajan ja yhteiskunnan välillä on vuorovaikutusta ja sen myötä myös kehitystä molemmin puolin. Tavoitteena olisi, että yhteiskunta saisi uusia vaikutteita ja sen myötä monimuotoistuisi sekä se, että maahanmuuttaja pääsisi osaksi yhteiskuntaa aktiivisena ja täysivaltaisena jäsenenä. (Työ- ja elinkeinoministeriö.)

Alaikäiselle maahanmuuttajalle laaditaan kotoutumissuunnitelma, mikäli yksilölliset olosuhteet niin vaativat. Sellaiselle alaikäiselle, joka on saapunut ilman huoltajaa ja on saanut oleskeluluvan, laaditaan aina kotoutumissuunnitelma. Alaikäisen toivomukset ja mielipide on otettava huomioon, kun suunnitelmaa laaditaan tai, kun suunnitelman tarvetta arvioidaan. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010.)

Tämän työn tavoitteena on selvittää käytössä olleista ja olevista kotouttamismenetelmistä ne, jotka ovat osoittautuneet toimiviksi ja verrata niitä niihin menetelmiin, jotka eivät ole olleet niin toimivia. Työ on tällä hetkellä tarpeellinen, sillä turvapaikanhakijatilanne on muuttunut huomattavasti, kun vertaa esimerkiksi vuotta 2014, jolloin Suomeen saapui 3651 turvapaikanhakijaa vuoteen 2015, jolloin määrä oli 32478. (Sisäministeriö 2016). Työtä voi hyödyntää turvapaikanhakijoiden kotouttamisessa ja sen menetelmiä harkittaessa. Tarkoituksena on, että kokoan työhön menetelmiä, joita on jo kokeiltu ja käytetty, jotta työtä voisi mahdollisesti hyödyntää suunniteltaessa kotouttamista. Työni kohderyhmänä ovat henkilöt, jotka toimivat kotoutuksen parissa sekä henkilöt, joita asia kiinnostaa muuten.

Elämme aikaa, jolloin pakolaiskriisi on vakavimmillaan toisen maailmansodan jälkeen. Kymmenet miljoonat ihmiset ovat tilanteessa, jossa he joutuvat jättämään kotinsa paetakseen sotia, vainoja ja konflikteja. Suomi ja muut EU-maat ovat solmineet sopimuksia, jotka koskevat turvapaikanhakijoiden vastaanottamista. Suomen ennustetaan selviävän pakolaiskriisistä, vaikka turvapaikanhakijoiden määrä on noussut huomattavasti. Monet syyt ovat voineet johtaa siihen, että turvapaikanhakija on joutunut lähtemään pakoon kotimaastaan. Näitä syitä ovat esimerkiksi sota, vaino ja turvattomuus. Maa, johon turvapaikanhakija päätyy määräytyy esimerkiksi henkilön matkustusreitien mukaan tai sen mukaan, kuinka paljon henkilö tietää kohdemaasta. Suurin osa päätyy kuitenkin kotimaansa lähellä oleville alueille ja osa taas hakeutuu Eurooppaan. (Sisäministeriö 2016.)

Sille, että turvapaikkahakemusten määrä on noussut nopeassa tahdissa Suomessa, ei ole tarkasti selvitettyä syytä. Suomessa on turvallista ja hyvä asua, mutta sen lisäksi erityistä erottavaa tekijää esimerkiksi sosiaaliturvan tai työllisyystilanteen kannalta ei oikeastaan ole muihin Länsi-Euroopan maihin verrattuna. Enimmäkseen turvapaikanhakemusten määrän kasvu Suomessa johtuu Suomeen hakeutuvien henkilöiden lähtö- ja kauttakulkumaista. (Sisäministeriö 2016.) Toisaalta syynä on myös se, että konfliktit ovat pitkittyneet. Vuonna 2014 pakolaisten määrä lisääntyi 8,3 miljoonalla henkilöllä, mutta vain 126800 henkilöä pääsi palaamaan takaisin kotimaahansa. Pitkittyneet konfliktit ovat johtaneet myös kriisimaiden naapurimaiden kantokyvyn ylittymiseen, sillä pakolaisista yli 86 prosenttia päätyy kehitysmaiin. Kotiinpaluun ollessa epätodennäköistä, osa pakolaisista on siirtynyt Etelä-Eurooppaan ja yhä enemmän Pohjois-Eurooppaan. (Suomen pakolaisapu.)

Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kotouttamismenetelmiä Suomessa on tutkittu jo monen tahon toimesta. Esittelen aikaisemmista tutkimuksista ja hankkeista

muutaman. Siirtolaisuusinstituutin vanhempi tutkija Krister Björklund on toteuttanut tutkimuksen yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden tilanteesta. Tutkimus on englanninkielinen ja sen nimi on Unaccompanied refugee minors in Finland – Challenges and good practices in a Nordic context. Tutkimus on osa HALATEN-hanketta, jonka on rahoittanut Euroopan unionin Pakolaisrahasto. HALATEN-hankkeen on koordinoitunut Turun ammattikorkeakoulu. HALATEN on lyhennys sanoista: haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen. HALATEN-hankkeeseen kuuluu myös muita tutkimuksia, kuten myös Krister Björklundin toteuttama Haluun koulutusta, haluun työtä ja elämän Suomessa – Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2015.)

Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry sekä Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry ovat toteuttaneet Psykososiaalisen arvioinnin kehittäminen yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanottamisessa –projektin eli Yksintulleet-projektin. Lapsen etu ensin – Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa on Yksintulleet-projektin loppujulkaisu. Projekti toteutettiin vuosina 2008-2011 tavoitteenaan lapsen edun huomioon ottamisen kehittäminen. Tavoitteena oli myös kehittää psykososiaalista asiantuntemusta turvapaikkaprosessissa sekä viranomaisten ja yhteistyötahojen työssä. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 5.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Vaasan toimipaikka yhdessä Vaasan kaupungin kanssa käynnistivät tammikuussa 2013 SOLID YOUTH –hankkeen Euroopan pakolaisrahaston tuella. Hankkeen tarkoituksena oli ehkäistä maahanmuuttajanuorten syrjäytymistä sekä lisätä heidän osallisuuttaan. SOLID YOUTH –hankkeesta on julkaistu loppuraportti nimeltään SOLID YOUTH – turvapaikanhakija- ja pakolaisnuorten syrjäytymistä ehkäisevän palvelukokonaisuuden rakentaminen osallistavien menetelmien keinoin. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos & Vaasan kaupunki 2014, 3.)

3 Kotouttamismenetelmien toimivuus ja kehitystarve

Tässä luvussa tarkastellaan kolmessa eri projektissa ja hankkeessa esiin nousseita asioita kotouttamismenetelmistä. Jokainen eri projekti ja hanke on käsitelty omassa alaotsikossaan. Käsiteltävänä ovat Halaten –projekti, SOLID YOUTH –hanke sekä Yksintulleet –projekti.

3.1 Halaten –projektin päähuomiot

Aluksi tutkin Krister Björklundin kirjoittamaa *Unaccompanied refugee minors in Finland – Challenges and good practices in a Nordic context* –teosta. Teos on osa Halaten-projektia, jossa tutkittiin ja analysoitiin niiden henkilöiden kokemuksia, jotka ovat tulleet Varsinais-Suomen alueelle lapsina tai nuorina ja ovat nyt aikuisia. Henkilöt ovat siis aikoinaan olleet yksintulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita. Tutkimus käsittää ajan henkilöiden saapumisesta nykypäivään. Tutkimuksessa on myös vertailtu Suomen tilannetta Norjan, Tanskan ja Ruotsin tilanteisiin. (Björklund 2015, 7.)

Tutkimuksen tekijä oli haastatellut 13 nuorta Turun alueella asuvaa, jotka ovat tulleet Suomeen yksintulleina alaikäisinä turvapaikanhakijoina. Lisäksi haastateltiin kahdeksaa sosiaalityöntekijää ja hallintohenkilöä. Haastattelut toteutettiin ajanjaksona syyskuu 2013 ja tammikuu 2014. Haastatellut entiset turvapaikanhakijat olivat tulleet Afganistanista, Bosniasta, Etiopiasta, Irakista ja Somaliasta. Haastatelluista kymmenen oli miehiä ja loput kolme naisia. Kaikki lukuun ottamatta kahta olivat noin 20-vuotiaita ja saapuivat Suomeen välillä 2007–2010. Nämä muut kaksi olivat noin 40-vuotiaita ja saapuivat Suomeen 1990-luvun alussa. (Björklund 2015, 39.)

Tutkimuksessa oli ollut hankala saada vastauksia kysymyksiin koskien vastaajien menneisyyttä ja saapumista Suomeen. Näin ollen johtopäätöksiä oli mahdotonta tehdä koskien sitä, miten henkilöiden kokemukset menneisyydessä vaikuttivat uuteen elämään Suomessa. Tutkimuksessa on esitetty muutamia syitä sille, miksi näihin kysymyksiin ei saatu vastausta. Syitä ovat muun muassa traumaattiset kokemukset sekä toiminnallinen epäluottamus osana kasvamista. (Björklund 2015, 40-41.)

Krister Björklundin tutkimuksessa selvisi, että yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden isoimpina ongelmina ovat yksinäisyys ja eristyisyys. Turvapaikanhakijoiden oli vaikea ystävystyä suomalaisten nuorten kanssa, joten he olivat solmineet suurimman osan ystävyyssuhteistaan muiden nuorten pakolaisten tai yksintulleiden alaikäisten kanssa. Yksintulleilla alaikäisillä on parhaimmat mahdollisuudet tutustua suomalaisiin nuoriin koulussa, vapaa-ajan harrastuksissa ja myöhemmin

työelämässä, mutta useimmat yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ovat Suomeen saapuessaan 16- tai 17-vuotiaita ja näin ollen liian vanhoja päästäkseen tavalliseen kouluun. (Björklund 2015, 44-45.)

Suomalaisissa kouluissa opiskelu edellyttää suomen tai ruotsin kielen osaamista. Yksintulleille alaikäisille turvapaikanhakijoille järjestetään suomen kielen opetusta jo vastaanottokeskuksissa, mutta usein motivaation taso ei ole kovin korkealla turvapaikanhakuprosessin aikana. Oleskeluluvan myöntämisen jälkeen turvapaikanhakija voi osallistua kielten kursseille valmistelevilla kursseilla. (Björklund 2015, 48.)

Tutkimuksen mukaan yksintulleilla alaikäisillä turvapaikanhakijoilla on pienemmät mahdollisuudet menestyä opinnoissaan Suomessa kuin henkilöillä, jotka ovat opiskelleet Suomessa koko koulutuksen ajan. Suomen kielen oppimisen lisäksi haasteina ovat oppimisvaikeudet ja puutteet opiskelutaidoissa. Suomalaiset lapset opiskelevat yhdeksän vuotta kattavaa opintokokonaisuutta omalla äidinkielellään, kun taas maahanmuuttajien täytyy suomen kielen opiskelun lisäksi kouluttautua opetussuunnitelman mukaisesti muutamassa vuodessa. Suurin syy nuorten maahanmuuttajien opiskelun keskeyttämiselle on Suomessa ja Ruotsissa riittämättömät suomen ja ruotsin kielen taidot. (Björklund 2015, 49-50.)

Osa alaikäisistä turvapaikanhakijoista voi olla vielä alaikäisiä silloin, kun heidän väitetään täyttäneen 18 vuotta. Tämä voi johtua viranomaisten väärästä arviosta ja tämän tapahtuessa turvapaikanhakijan tilanne huononee. Aikuisuuteen siirtyminen turvapaikanhakuprosessin aikana tarkoittaa sitä, että tarvitaan enemmän näyttöä ja uskottavuutta turvapaikanhakijasta. Täysi-ikäisyys tarkoittaa myös tuen menettämistä eli hoitajan tai huoltajan puuttumista sekä räätälöityjen sosiaalipalvelujen katoamista. Suomessa ja Ruotsissa tarjotaan vielä jonkin verran tukea kolme vuotta täysi-ikäiseksi tulemisen jälkeen, vaikka yksinmuuttaminen on silloin ajankohtaista. Yksinasuminen tuo mukanaan vapautta ja itsenäisyyttä, mutta toisaalta myös vastuuta omasta elämästä. Muutos laitoksessa asumisen ja yksinasumisen välillä on suuri ja näin ollen yksinäisyys ja eristäytyminen voivat aiheuttaa ongelmia. (Björklund 2015, 53.)

Työn löytäminen on alaikäisille maahanmuuttajille hyvin hankalaa, kuten myös suomalaisille nuorille. Suomen tai ruotsin kielen taidot ovat vaadittuja Suomessa työskennellessä. Alaikäiset maahanmuuttajat, jotka työskentelevät Suomessa tekevät yleensä osa-aikaista työtä koulun ohella taskurahan saamiseksi ja työpaikat ovat yleensä aamulehtien jakoa tai pizzerian apulaisena. Toimeton osa eli se osa, joka ei ole työelämässä eikä koulussa, on paljon suurempi maahanmuuttajilla kuin suomalaisilla.

Ennakkoluulot sekä syrjintä ovat esteinä työmarkkinoilla. Näiden vastapainoksi tarvitaan usein hyvää suomen tai ruotsin kielen taitoa, dokumentoidun ammattitaidon, sinnikkyyttä sekä tuuria. (Björklund 2015, 57.)

Monet alaikäiset pakolaiset etsivät mieluummin töitä kuin opiskelevat, sillä opintotuki on alhaisempi kuin työttömyyskorvaus, joka maksetaan kotoutumistukena ja, joka päättyy kolmen vuoden kuluessa. On muutamia tekijöitä, jotka erottavat yksintulleina alaikäisinä turvapaikanhakijoina tulleet muista saman ikäisistä maahanmuuttajista työmarkkinoilla. Näitä tekijöitä ovat muun muassa haavoittuvuus, sinnikkyys, perheettömyys, aika elämässä laitoksellisissa oloissa sekä paineet menestyä, joka monille oli päällimmäinen syy siihen, että he päätyivät hakemaan turvapaikkaa Suomesta. Toiveiden alentaminen koitui todellisuudeksi monelle haastatellulle nuorelle, mutta vaikutelman ylläpitäminen oli keskeistä kaikille. (Björklund 2015, 58.)

Suomessa sisäministeriö sekä maahanmuuttovirasto ohjaavat yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanottoa turvapaikanhakuprosessin aikana. Oleskeluluvan myöntämisen jälkeen työ- ja elinkeinoministeriö sekä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus ottavat vastuun vastaanottoa toimista. Prosessin eri vaiheissa alaikäisten vastaanotto on säännelty laissa kansainvälistä turvaa hakevan henkilön vastaanotosta, laissa maahanmuuttajien integroinnin edistämiseksi sekä lastensuojelulaissa. Vastaanottolaki koskee kaikkia lapsia, jotka asuvat ryhmäkodeissa. Kotouttamislaki koskee kaikkia lapsia, jotka asuvat perheryhmäkodeissa. (Björklund 2015, 59.)

Sen jälkeen, kun yksintullut alaikäinen turvapaikanhakija on saanut oleskeluluvan, hänet siirretään perheryhmäkotiin joko tuilla toimiviin tai yksityisiin asuntoihin. Kun alaikäiselle osoitetaan kunnan asunto, otetaan huomioon alaikäisen mahdollisuus olla yhteydessä sukulaisiin ja ystäviin Suomessa, kuten myös käytettävissä olevat kunnan palvelut. Periaatteena on, että saada alaikäinen pysymään vakituisesti siinä kunnassa, jossa hänen nykyinen asuinpaikkansa on. Tämä ei kuitenkaan aina toteudu. Parhaan sijainnin, asunnon sekä koulun löytämiseksi alaikäinen itse, hänen edustajansa, ryhmäkoti, kunnan sosiaalityöntekijä sekä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus tekevät kaikki yhteistyötä keskenään. Ryhmäkodeissa ja perheryhmäkodeissa asuvat alaikäiset tarvitsevat kunnan palveluita ja kunnan rooli on erittäin tärkeä. (Björklund 2015, 59.)

Ryhmäkodit ja vastaanottokeskukset ovat Suomen Maahanmuuttoviraston vastuulla, kun taas perheryhmäkodit ovat elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen vastuulla. Maahanmuuttovirasto hallitsee ryhmäkoteja yhdenmukaisten periaatteiden mukaan, kun taas eri elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksilla on eri käytäntöjä perheryhmäkotien

hallinnoinnissa. Riittämätön kommunikaatio näiden tahojen välillä johtaa siihen, että hallinto ja valvonta eivät tue vastaanottoprosessia tarvittavasti. Yhteistyössä ei ole myöskään suunniteltu uusien vastaanottokeskusten perustamista ja vanhojen sulkemista. Noin 90 prosenttia yksintulleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista saa oleskeluluvan ja turvapaikanhakuprosessi voi viedä 10 kuukautta. Tämän 10 kuukauden aikana turvapaikanhakijanuoret saavat uusia ystäviä ja perustavat sosiaalisia verkostoja. (Björklund 2015, 60-61.)

Niiden 10 kuukauden aikana, kun turvapaikanhakuprosessi on käynnissä, nuoret saavat lääketieteellisiä- ja hyvinvointipalveluja, osallistuvat vapaa-ajan toimintaan sekä heillä on paikallinen edustaja. Kauas muuttaminen häiritsee näitä asioita ja kontakteja. Tässä tapauksessa on nimettävä uusi edustaja nuorelle sekä nuoren täytyy saada uusia ystäviä sekä sopeutua uuteen tilanteeseen. Perheryhmäkodit täytyisi mitoittaa ryhmäkodeissa olevien alaikäisten määrän mukaan, jotta välttyttäisiin siltä, että nuoren pitäisi muuttaa toiselle puolelle maata. Tätä voitaisiin välttää myös niin, että järjestettäisiin lisää perhehoitoa. (Björklund 2015, 61.)

Perheryhmäkodit tarjoavat huolenpitoa nuorille, kunnes nuoret ovat valmiita itsenäiseen asumiseen. Tämän jälkeen nuori saa muuttaa haluamaansa kaupunkiin. Nekin nuoret, jotka muuttavat asumaan itsenäisesti ryhmäkodissa asumisen jälkeen saavat yhtä lailla muuttaa minne haluavat. Yleisenä suuntauksena Pohjoismaissa on ollut, että nuoret muuttavat suurkaupunkeihin mahdollisuuden tullen. Tämä suuntaus johtaa siihen, että nuori ei saa asuntoa haluamaltaan alueelta ja joutuu asumaan sukulaisten tai ystävien luona. Tämä ei edistä integraatiota. On myös yleistä, että nuori jää yksin eikä saa tarvitsemaansa tukea ja ohjausta. (Björklund 2015, 61.)

Ajatuksena on ollut, että yksiköiden hyvät työskentelytavat pitäisi hyödyntää kansallisesti niin, että järjestettäisiin säännöllisiä työkokouksia sekä koulutustilaisuuksia ryhmäkotien sekä perheryhmäkotien henkilökunnalle. Koulutustilaisuuksia olisi hyvä järjestää myös yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden edustajille. Monet yksintulleet alaikäiset ovat perhehuollossa. Tavoitteena olisi, että oleskeluluvan saamisen jälkeen perhehuoltosopimukset yleistyisivät ja yksityiset majoitukset vähenisivät. Tämä tosin vaatisi koulutustilaisuuksia myös perheille ja perhehuolloille. Kun nuori henkilö, joka on asunut perheryhmäkodissa itsenäistyy, tarvitaan yhteistyötä ja kommunikaatiota perheryhmäkodin sekä kunnan välillä, jotta voitaisiin tarjota nuorelle tukea ja jälkihoitoa. Kuntien integraatio-ohjelmissa pitäisi ottaa huomioon tämä tilanne ja järjestää seurantapalveluita. (Björklund 2015, 61-62.)

Terveystuotopalvelutarjonta ei ole tasavertaista kaikille yksintulleille alaikäisille turvapaikanhakijoille. Vaikka heillä olisi laillinen oikeus saada mielenterveyspalveluita, heille ei voida aina tarjota tarkoituksenmukaisia palveluita. Palveluiden saatavuus vaihtelee eri puolilla Suomea. Yleensä nuori saa mielenterveyspalveluita vain silloin, kun hänellä on kriisi. Suomen vastaanottokeskuksissa on ollut vaikeuksia tarjota turvapaikkaa hakeville alaikäisille pääsy lastensuojelutoimintaan, jota kunnat tarjoavat. Epävarmassa tilanteessa eläminen odottaessa päätöstä turvapaikanhakemukseen aiheuttaa haitallisia seurauksia alaikäisille. Haitalliset seuraukset kasvavat ajan myötä. (Björklund 2015, 62.)

Yksintulleille alaikäisille turvapaikanhakijoille tarjottavassa koulutuksessa on puutteita. Tämä koskee varsinkin niitä nuoria, jotka ovat sen verran vanhoja, että heillä ei ole enää oppivelvollisuutta Suomessa. Suomen opetus- ja kulttuuriministeriö nimitti työryhmän vuonna 2013 kehittämään uutta rakennetta peruskoulutukseen. Kohderyhmänä eivät olleet erityisesti yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat, mutta suositukset koskevat heidän tilannettaan myös. Erityistä huomiota asian tiimoilta tarvitsevat 13-25-vuotiaat maahanmuuttajat, joilla on riittämätön perusopetus. Heillä ei ole selkeää opintopolkua ja he sijoittuvat peruskoulutuksen ja maahanmuuttajien integraatiokoulutuksen väliin. Suomessa ei ole koulutuskokonaisuutta niille maahanmuuttajille, joilla on matala koulutustaso, joka yhdistäisi perusopetuksen ja integraatiokoulutuksen. On ehdotettu uuden rakenteen perustamista, jossa 17-vuotiaat ja sen iän ylittäneet saisivat koulutuskokonaisuuden, jossa yhdistyisivät perusopetus, alustava ohjaus sekä lukemisen ja kirjoittamisen oppiminen. Tämän tavoitteena olisi, että nuoret aikuiset saavuttaisivat tason, jolla he voisivat kouluttautua aikuisopetuksessa sekä oppisivat suomen tai ruotsin kielen perustaidot. Itsenäisiin opintoihin tarkoitetun kotoutumistuen maksimikesto pidennettäisiin nykyisestä 24 kuukaudesta 48 kuukauteen ja he, jotka osallistuvat kokopäiväiseen perusopetukseen aikuisille tarkoitetussa oppilaitoksessa saisivat opintotukea. (Björklund 2015, 62.)

Kotouttamispolitiikkaan asettaa haasteita muun muassa se, että vaikka yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ovatkin eri-ikäisiä, eri sukupuolta sekä he tulevat monista eri maista ja kulttuureista, niin Suomeen saapuessa kaikki luokitellaan tästä huolimatta siirtolaisiksi. Turvapaikanhakijoiden sosiaaliset taustat ja koulutustaustat vaihtelevat. Alaikäisiä turvapaikanhakijoita ei nähdä normaaleina lapsina ja nuorina jokapäiväisissä tilanteissa ja asiayhteyksissä. Ksenofobia, rasismi ja syrjiminen aiheuttavat esteitä turvapaikanhakijoiden sopeutumiseen ja uuden elämän rakentamiseen. Tulosta kotouttamispolitiikassa saattaisi tulla, jos vähennettäisiin vieraannuttamisen tunteen luomista ja sen sijaan tarjottaisiin turvapaikanhakijoille enemmän resursseja, kuten kodin,

tuloja, koulutuksen ja kielellistä pätevyyttä, ja näin saataisiin turvapaikanhakijat tuntemaan itsensä yhtenäiseksi yhteiskunnan kanssa. Vaikka monia toimielimiä ja ammattilaisia on suunnattu huolehtimaan yksintulleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista, niin huolenaiheena voi olla se, että alaikäisten pyrkimyksiä ei oteta tarpeeksi huomioon parhaan edun saavuttamiseksi. (Björklund 2015, 63.)

Vaikka yksintulleille alaikäisille turvapaikanhakijoille annetaan mahdollisuus ilmaista omia mieltymyksiään vastaanottoprosessin aikana, niiden huomioon ottaminen ei suju ongelmitta. Vastaanottoprosessin rakenteelliset puutteet ja riittämätön yhteistyö viranomaisten ja järjestöjen välillä sekä rajoitetut resurssit koituvat yksittäisten mieltymysten huomioonoton kohtaloksi. Yleisesti yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat tuntevat kiitollisuutta heidän vastaanotostaan Suomeen eivätkä he yleensä kritisoi ääneen sitä, että yksilöllisten tarpeiden ja halujen mukaan ei konkreettisesti oikein onnistuta räätälöimään kotouttamistoimenpiteitä. Ammattilaisten ja huoltajien olettamuksena on yleisesti se, että he voivat ohjata nuoren yhden tai jonkin toisen elämänpolun suuntaan. Tässä asiassa saatetaan yliarvioida auktoriteettia ja aliarvioida nuorten pyrkimyksiä ja haluja. On mahdollista, että ammattilaiset ja huoltajat ohjaavat nuoria joko tahtomattaan tai tahallisesti kohti omia verkostojaan, kun nuoret suunnittelevat elämäänsä ja omia pyrkimyksiään. (Björklund 2015, 63.)

Tutkimuksessa oli siis kaiken kaikkiaan löytynyt vastaanottoprosessi paljon ongelmia, mutta kokonaisuudessaan prosessi on kuitenkin tällaisenaan hyvin toimiva. Ongelmat ovat eriteltynä muun muassa hajanaiset organisaatorakenteet, riittämätön yhteistyö tahojen välillä, turvapaikanhakijoiden sijoittaminen vastahakoisiin kuntiin, riittävän kielen opetuksen tarjoaminen, koulutus ja terveystoimi, tukitoimenpiteiden sujuvuus sekä nuorten katoaminen turvapaikanhakuprosessin aikana. (Björklund 2015, 63.)

Seuraavaksi tutkin jo tehtyä tutkimusta, josta Krister Björklund on kirjoittanut teoksen ”Haluun koulutusta, haluan työtä ja elämän Suomessa” – Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa. Teos on tehty yhteistyössä Siirtolaisuusinstituutin kanssa ja sen on rahoittanut Euroopan unionin Pakolaisrahasto. Teoksen julkaisija on Siirtolaisuusinstituutti ja se on julkaistu vuonna 2014. Kuten edellä läpi käymäni tutkimus Unaccompanied refugee minors in Finland – Challenges and good practices in a Nordic context, myös tämä tutkimus oli osa Halaten –projektia. (Björklund 2014, 1-3.)

Tässä tutkimuksessa tutkittiin alaikäisten turvapaikanhakijoiden kokemuksia vastaanotosta, tukitoimesta ja kotoutumisesta sekä avun ja tuen saamista. Lisäksi

tutkimuksessa tutkitaan tarjottua koulutusta ja sen mielekkyyttä ja tarkoituksenmukaisuutta, nuorten pärjäämistä arkielämässä ja työmarkkinoilla sekä tarkastellaan heidän sosiaalista verkostoaan. (Björklund 2014, 15.)

Sekä Unaccompanied refugee minors in Finland – Challenges and good practices in a Nordic context –teos että ”Haluun koulutusta, haluan työtä ja elämän Suomessa” – Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa –teos pohjautuvat kuta kuinkin samaan tutkimukseen, joten tämän aineiston tarkastelussa keskityn enemmän tutkimuksesta tehtyihin johtopäätöksiin.

Tutkimuksessa käy ilmi, että vastaanottojärjestelmä ja kotouttamistoimenpiteet ovat sujuvia Suomessa molempien osapuolten kannat huomioon ottaen. Tärkeitä tekijöitä vastaanottojärjestelmän sekä kotouttamistoimenpiteiden sujuvuuden takaamisessa ovat ohjaajat, sosiaalityöntekijät sekä muut auttajat. Tämä johtuu siitä, että he auttavat arjessa sekä tarjoavat turvapaikanhakijanuorille elämän perustarpeiden tyydyttämisen sekä toimivat nuorille perheenä, jota heillä ei ilman heitä olisi. (Björklund 2014, 81-82.) Muun muassa tämän perusteella olen sitä mieltä, että ohjaajiin, sosiaalityöntekijöihin sekä muihin auttajiin pitäisi panostaa enemmän ja tarjota heille esimerkiksi päivittäisiä koulutuksia asiaan liittyen.

Eräs asia, johon on hankalaa keksiä konkreettista ratkaisua on se, että onko kotoutumisen kannalta parempi se, että sijoitetaan yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat pieniin vai suuriin kaupunkeihin. Pienten kaupunkien hyvät puolet ovat ne, että sinne kotoutuminen on helpompaa ja siellä on viihtyisämpää asua (Björklund 2014, 82). Suurten kaupunkien hyviä puolia ovat taas ne, että koulutus- ja työpaikkoja on enemmän tarjolla (Björklund 2014, 82). Suuressa kaupungissa haasteena on myös henkilökohtaisen ohjauksen tarjoaminen resurssien ollessa rajallisia (Björklund 2014, 82).

Yksi asia, johon täytyisi ehdottomasti jatkossa panostaa ovat turvapaikanhakijanuorten koulutusmahdollisuudet. Kotoutumisen kannalta koulutus on tärkein yksittäinen vaikutustekijä (Björklund 2014, 83). Esille tullut ongelma haastattelussa oli ollut koulutuksen kurssimuotoisuus sekä hajanaisuus (Björklund 2014, 83). Harmillista mielestäni on se, kuinka turvapaikanhakijanuorilla ei ole samoja lähtötilanteita koulutuksen kannalta kuin suomalaisilla nuorilla. Tästä johtuu se, että monet turvapaikanhakijanuoret jättävät ammattikorkeakoulut ja yliopistot käymättä ja suosivat sen sijaan siirtymistä maahanmuuttajavaltaisiin ammatteihin (Björklund 2014, 83). Näistä huolimatta yleinen mielipide haastatteluun osallistuneilla oli ollut se, että koulutus on ollut Suomessa mielekästä (Björklund 2014, 83).

Tutkimuksessa käy ilmi, että kotoutuminen kestää kokonaisuudessaan 10-20 vuotta (Björklund 2014, 84). Tämä kuulostaa mielestäni kovin paljolta ja pistää väkisinkin miettimään syitä kotoutumisen pitkään kesto. Tosin kesto ei välttämättä johdu Suomen kotouttamismenetelmistä ja vastaanottoprosessista, vaan ihan inhimillisestä sopeutumisajasta uuteen elämään ja uuteen ympäristöön.

Se, että vielä nyky maailmassa ennakkoluulot ja syrjintä vaikuttavat turvapaikanhakijoiden työllisyyteen, on mielestäni asia, johon kaikki voimme puuttua ja muuttaa sitä. Mielestäni se, että voisimme ajatella turvapaikanhakijoita ennemmin mahdollisuuksina kuin uhkina, voisi vaikuttaa positiivisesti sekä heidän työllistymiseensä että sitä kautta heidän kotoutumiseensa Suomeen. Positiivista näkökulmaa tähän tuo kuitenkin se, että yleisesti haastateltavat kokivat tulevaisuutensa optimistisellä asenteella sekä he luottivat kykyihinsä ja mahdollisuuksiinsa (Björklund 2014, 84).

Se, mikä minua näissä tutkimustuloksissa erityisesti yllätti oli se, että yksikään haastateltava ei ollut sitä mieltä, että he olisivat sosiaalisesti eristyneitä (Björklund 2014, 85). Edellisessä tutkimuksessa kun painotettiin niin kovasti syrjäytyneisyyden estämistä sekä eristyneisyyden tunteen poistoa. Pohdin sitä, että olisiko tämä enemmän oletamus, kun itsessään tutkittua tietoa. Tällaisten asioiden kannalta on erittäin hyvä, että turvapaikanhakijoihin liittyviä asioita tutkitaan niin, että heidän kokemuksensa ja mielipiteensä otetaan huomioon.

Toinen epä johdonmukainen tulos tutkimukseen verrattuna on se, että vastaanottojärjestelmään ja saatuun tukeen ollaan yleisesti tyytyväisiä (Björklund 2014, 85). Tämä pistää miettimään, että miksi sitten nähdään paljon vaivaa vastaanottoprosessien ja kotoutumismenetelmien parannuksiin ja tutkimiseen. Tosin tässäkin niin kuin edellisessä kohdassakin täytyy ottaa huomioon tutkimuksen otos, joka on tässä tutkimuksessa ollut vain 13 turvapaikanhakijaa ja 8 asiaankuuluvaa henkilöstön jäsentä.

Niin kuin Björklundkin mainitsee teoksensa lopussa, että jatkotutkimukselle on tarvetta, olen itsekin vahvasti samaa mieltä (Björklund 2014, 86). Hän ehdottaa, että olisi tutkittava, kuinka yksintulleet Suomessa asuneet ovat kotoutuneet Suomeen eri taustamuuttujien mukaan. Näin saisi eroteltua ne, jotka ovat pärjänneet niistä, jotka ovat jääneet taustalle. (Björklund 2014, 86.)

Björklund ottaa mielestäni kummassakin teoksessaan huomioon tärkeitä tekijöitä turvapaikanhakijoiden kotoutumisen kannalta. Hänen teoksistaan saa kattavan kuvan kotoutumisesta ja sen hyvistä ja huonoista puolista. Muutamissa kohdissa olisi mielestäni voinut käyttää hieman kriittisempää tutkimusotetta. Hieman laajempi otos olisi tuonut enemmän yleistettävyyttä tutkimukseen.

3.2 SOLID YOUTH –hankkeen päähuomiot

Kolmantena tutkin SOLID YOUTH – turvapaikanhakija- ja pakolaisnuorten syrjäytymistä ehkäisevän palvelukokonaisuuden rakentaminen osallistavien menetelmien keinoin – hankkeen loppuraporttia, joka on julkaistu syyskuussa 2014. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014, 1). SOLID YOUTH –hankkeen käynnisti tammikuussa 2013 Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Vaasan toimipaikka ja Vaasan kaupunki ja sen rahoitti Euroopan pakolaisrahasto. Hankkeessa pyrittiin löytämään ratkaisuja maahanmuuttajanuorten ulkopuolisuuden ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Syrjäytymisen ehkäiseminen on otettu huomioon jo esimerkiksi hallitusohjelmassa. Hallitusohjelmassa yhteiskuntatakuulla pyritään luomaan keinoja, joilla nämä nuoret voitaisiin tavoittaa jo nivelvaiheessa. (THL 2014, 3.)

Syrjäytymisen ehkäiseminen on tärkeä aihe varsinkin maahanmuuttajanuoria koskien, sillä lähes neljäs syrjäytynyt nuori on maahanmuuttajataustainen ja maahanmuuttajilla on 4-6 kertainen riski syrjäytyä, kun verrataan kantaväestöön (THL 2014, 3). Yli 70 prosenttia maahanmuuttajista on alle 35-vuotiaita, joten nuorten yhteiskuntatakuu on tärkeä maahanmuuttajien osalta. Suomessa vieraskielisten lasten määrä kasvaa koko ajan. Maahanmuutto on yleisempää suurkaupungeissa. Muualla Suomessa vieraskielisten osuus on keskiarvoltaan 4 prosenttia, kun taas Helsingissä vieraskielisten osuus on 11 prosenttia. Vuonna 2009 oli 12 631 vieraskielistä 15-29-vuotiasta vieraskielistä opintojen ja työelämän ulkopuolella. (THL 2014, 3.)

Kuten muissakin edellä käsittelemissäni tutkimuksissa, tässäkin tutkimuksessa painotetaan, että yksilölliset ja tuetut polut ovat maahanmuuttajien kotoutumisen kannalta tärkeitä. Kielen oppiminen ja muu tarvittava erityinen tuki olisi hyvä saada koulutusjärjestelmän kautta varsinkin maahanmuuttajanuorille. Tutkimuksessa todetaan, että maahanmuuttajalapsi, joka on osallistunut varhaiskasvatukseen selviää suomalaisessa koulujärjestelmässä. (THL 2014, 3.)

SOLID YOUTH –hankkeella oli kolme päätavoitetta. Ensimmäinen oli haavoittuvassa asemassa olevien turvapaikanhakija- ja pakolaisnuorten aikuisten osallisuuden,

kuulemisen ja voimavaraistumisen lisääminen. Toinen oli asiakaslähtöinen ja nuorten tarpeista lähtöisin oleva turvapaikanhakija- ja pakolaisnuorten aikuisten kotoutumista tukevien ja syrjäytymistä estävien seudullisten palvelukokonaisuuksien kehittäminen. Kolmas oli turvapaikanhakija- ja pakolaisnuorten syrjäytymisen ehkäiseminen. (THL 2014, 8.)

Tavoitteena maahanmuuttajataustaisten nuorten osallisuus, kuuleminen ja voimavaraistuminen ovat tärkeitä. SOLID YOUTH –hanketta oli hankaloittanut hankeajan lyhyys, mutta sosiaalinen tilaus oli helpottanut hanketta. Hankkeen arviointi- ja seurantatiedot olivat osoittaneet, että edellinen tavoite oli saatu toteutettua. Hankkeessa oli hyödynnetty erilaisia osallistavia menetelmiä, kuten kokemusarviointia ja kansalaisraateja. Hanke kuitenkin osoitti, että turvapaikanhakija- ja pakolaisnuorten suunniteltu kansalaisraati ei olisi ajanut sitä asiaa miksi se olisi perustettu. Kansalaisraadit oli suunniteltu osallistavan nuoria ja sitä kautta olisi kerätty tietoja, joilla heidän palveluitaan olisi kehitetty. Syyt, miksi kansalaisraati ei olisi toiminut olivat kielitaidon eriävyys sekä maassaoloaikojen vaihtelevuus, joka olisi johtanut hyvinkin eriäviin kokemuksiin. Kansalaisraadit korvattiinkin fokusryhmissä toteutetuilla Tulevaisuuden muisteluilla, teemahaastatteluilla sekä Suomen mielenterveysseuran Oma tarinasi –menetelmällä. (THL 2014, 9.)

Nuoret olivat kokeneet edellä mainitut menetelmät osallistaviksi. Menetelmät saivat nuoret jakamaan ajatuksiaan, kokemuksiaan sekä näkemyksiään palvelujärjestelmän kehitykseen liittyen. Tämän takia nuoret olivat kokeneet tullessaan enemmän kuulluiksi ja sitä kautta myös nähdyiksi. Voimavaraistavana oli koettu nuorten saama yksilöllinen palaute heidän osallisuudestaan. Nuoret pääsivät vaikuttamaan päätöksentekoon ja julkisuuteen, kuten lehtijutuissa, seminaareissa sekä verkosto- ja asiantuntijatapaamisissa. (THL 2014, 9.)

Fokusryhmähaastatteluiden tavoitteena oli ollut lisätä maahanmuuttajanuorten ja nuorten aikuisten osallisuutta, kuulemista ja voimavaraistumista. Hankeajana oli järjestetty viisi fokusryhmähaastattelua ja fokusryhmillä saatiin tavoitettua 35 nuorta. Fokusryhmien näkemykset huomioitiin pajatoiminnassa, joka oli käynnissä hankekauden ajan ja vieläkin. Pajatoiminta tavoitti kymmeniä nuoria. Vuonna 2014 hankkeessa oli tehty 25 yksilöllistä teemahaastattelua, jotta fokusryhmiä olisi saatu syvennettyä. Teemahaastatteluissa käsiteltiin nuorten osallisuutta aikuissosiaalityössä. Teemahaastatteluissa oli myös haastateltu kuutta sosiaalityöntekijää, ohjaajaa ja alan esimiestä. Tuloksia aiotaan hyödyntää tulevien vuosien kehittämistyössä. (THL 2014, 9.)

Tulevaisuuden muistelu –menetelmällä oli tehty ennakoivia haastatteluita, jotta omat voimavarat saataisiin tunnistettua. Omien voimavarojen tunnistamisen lisäksi saatiin kartoitettua nuorten tulevaisuudenkuvia, käsityksiä omista voimavaroista ja omasta osallisuudesta. Myös kirjoituspajoissa käytetyn Suomen Mielenterveysseuran Oma tarinasi –menetelmän kautta oli tavoitteena tukea nuorten voimavaraistumista ja osallisuutta. Teemahaastatteluissa pohdittiin omaa asiakkuuttaan aikuissosiaalityössä. Jatkossa aiotaan myös järjestää koulutuskokonaisuuksia, jotka auttavat tunnistamaan omia voimavarojaan. (THL 2014, 10.)

Yksi hankkeen tavoitteista oli siis ollut seudullisten palvelukokonaisuuksien kehittäminen asiakaslähtöisesti ja nuorten tarpeista käsin, kuten on jo aikaisemmin mainittu. SOLID YOUTH –hankkeessa oli hyödynnetty asiakaslähtöistä arviointi- ja seurantatietoa toimeenpano-, viestintä- ja vaikuttamissuunnitelmissa. Arviointi- ja seurantatiedolla oli vaikutettu ehkäiseviä palveluja koskevaan päätöksentekoon, vaikutettu julkisuudessa sekä tuettu jatkohankkeiden suunnittelua. (THL 2014, 13.)

Hankkeen ohjausryhmä oli päättänyt keväällä 2014 jatkohankkeiden valmistelujen käynnistämisestä muun muassa uusille ESR- ja EAKR –ohjelmakausille. Tämä johtui hankeajan lyhydestä. Hankkeen vaikeudet olivat osoittaneet, että sosiaali- ja terveystalouden rakennemuutoksessa ehkäiseville seudulliselle palvelukokonaisuuksille tarvitaan ehdottomasti paikka, resurssit, osaaminen ja alueellinen, hallinto- ja sektorirajat ylittävä koordinaatio. Hankkeen loppuraportti esittää, että arjen prioriteeteiksi ja konkreetioiksi on saatava eri hallintoaloilla kansallisen tason ohjelmissa hyvät tavoitelauseet asiakaslähtöisistä, syrjäytymistä ehkäisevistä palvelukokonaisuuksista. (THL 2014, 13-14.)

Koska hanke oli antanut nuorille mahdollisuuden saada äänensä kuulluksi ja sitä kautta mahdollisti nuorten vaikuttamisen syrjäytymisen ehkäisemiseksi, tavoite syrjäytymisen ehkäisemisestä oli osoittautunut tärkeäksi. Tätä kautta pyrittiin myös kehittämään nuorten ja nuorten aikuisten hyvinvointia sekä kustannustehokasta palvelujärjestelmää. Fokusryhmät, haastattelut ja työpajat olivat ehkäisseet syrjäytymistä. (THL 2014, 17.)

Hankkeessa oli todettu, että koulutus ja työ vaikuttavat suuresti nuorten syrjäytymisen ehkäisijöinä (THL 2014, 18). Tämä on tullut jo edellisissä tutkimuksissa selvästi ilmi. Mielestäni juuri koulutus ja työ ovat niitä asioita, mitä pitäisi turvapaikanhakijanuorten kohdalla ottaa erityisesti huomioon. Yksikin nuori, joka syrjäytyy peruskoulun päättyessä maksaa yhteiskunnalle arviolta noin 1,4 miljoonaa ja jo tältäkin kannalta ajateltuna

taloudelliset tappiot voitaisiin välttää panostamalla juurikin koulutukseen ja työhön (THL 2014, 18).

Hankkeen kautta oli saatu vaikutettua edellä mainittuun asiaan positiivisesti esimerkiksi vahvistamalla osaamista, verkottamalla oppilashuollon, saamalla palveluja tunnetuimmiksi, tiedottamalla palveluista ja verkottamalla. Nuorten osallisuus koulussa ja mahdollisuudet saada vanhempien apua koulunkäynnin tueksi oli otettu hankkeessa hyvin huomioon. Osallistujien kielille tulkatut informaatiotilaisuudet ja vanhempainillat olivat saaneet hyvän vastaanoton nuorilta, vanhemmilta sekä monitoimijaiselta verkostolta. (THL 2014, 18.)

Hankkeen kautta saatiin esiin syitä syrjäytymisen riskin lisääntymiselle. Näitä syitä olivat esimerkiksi asiakaslähtöisten palvelusuunnitelmien hyödyntämättömyys, aukot ja hajanaisuus ehkäisevissä palveluissa, puutteet ehkäisevän työn osaamisessa, ehkäisevän työn resurssien puute ja palveluiden koordinoinnin puutteet. Huomiota pitäisikin kiinnittää paljon enemmän ehkäisevien palveluiden aukkoihin, ehkäisevän työn osaamiseen sekä sitoutumattomuuteen. (THL 2014, 18.)

3.3 Yksintulleet –projektin päähuomiot

Viimeiseksi aineistokseni valitsin teoksen Lapsen etu ensin – Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Teos on Yksintulleet –projektin loppujulkaisu ja sen on julkaissut Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry. Teos on vuodelta 2011. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 2.)

Yksintulleet –projekti eli Psykososiaalisen arvioinnin kehittäminen yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanottamisessa on Yhteiset Lapsemme ry:n ja Erytishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry:n projekti ja läpi käymäni aineisto on osa tätä projektia. Yksintulleet –projektin tavoite oli kehittää lapsen edun huomioon ottamista ja psykososiaalista asiantuntemusta liittyen yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden turvapaikkaprosessiin sekä viranomaisten ja yhteistyötahojen työhön. Projekti toteutettiin vuosina 2008-2011. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 5.)

Yksintulleet –projektin toimintamuotona on alaikäisten vastaanotossa toimivien sosiaalityöntekijöiden työkäytäntöjen kehittäminen. Lapsen edun arviointi turvapaikkaprosessissa on suurilta osin alaikäisten vastaanottoyksiköissä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden keskeisenä tehtävänä. Kaikki vastaanottoyksiköihin tulevat turvapaikanhakijalapsat haastatellaan ja heidän tilanteensa arvioidaan

sosiaalityöntekijöiden toimesta. Psykososiaalinen haastattelumalli kehitettiin Yksintulleet – projektin toimintamuotona auttaakseen sosiaalityöntekijöitä arvioimaan turvapaikanhakijoiden psykososiaalista tilannetta sekä tukemaan lapsen etua koskevan lausun laatimisessa. Tämän tavoitteena oli yhtenäistää sosiaalityön käytäntöjä ja sitä kautta edistää turvapaikanhakijoiden tasavertaista kohtelua. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 27.)

Psykososiaalinen haastattelumalli kehitettiin yhteistyönä alaikäisyksiköissä toimivien sosiaalityöntekijöiden kanssa. Haastattelumallin lopullinen versio saatiin käyttöön keväällä 2011 ja se on käytössä alaikäisyksiköiden sosiaalityöntekijöillä. Psykososiaalisen haastattelumallin keskeiset osat ovat alkukartoitus ja syventävä haastattelu. Haastattelumallissa on lausuntopohja Lapsen etu –lausunnolle ja lisäksi ohjeistus haastattelumallin käyttöön ja lausunnon laatimiseen. Kysymykset –liite, joka on myös osa haastattelumallia sisältää tukikysymyksiä, jotka ovat alkukartoituksen ja syventävän haastattelun aihealueista. Lisäksi psykososiaalisesta haastattelumallista löytyy ihmiskaupan tunnusmerkkejä –liite, joka on apuna ihmiskaupan piirteiden tunnistamisessa. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 27-28.)

Yksintulleet –projektin myötä kehitettiin myös konsultaatiomalli lapsen edun huomioon ottamisen tueksi Maahanmuuttoviraston turvapaikkapäätöksenteossa. Konsultaatiomalli kehitettiin yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden turvapaikkapuhutteluiden ja turvapaikkapäätösten tueksi. Konsultaatioilla pyrittiin ohjaamaan turvapaikkapäätöksistä vastaavia virkamiehiä asioissa, jotka ovat lapsen edun kannalta haastavia sekä auttamaan heitä ratkaisemaan samaa asiaan liittyviä ongelmia myös jatkossa. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 31.)

Konsultaatiomallista on saatu palautetta, joka osoittaa että konsultaatioista on ollut hyötyä lapsen edun huomioon ottamisessa ja puhuttelutilanteissa arvioimisessa. Lapsen etu ensin –teoksessa ilmaistaan, että päätöksentekijöiden ammattitaitoa tulisi jatkossakin tukea varsinkin lapsen edun arviointiin ja huomioon ottamiseen liittyen. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 34.) Virkamiehet kokivat konsultaatiomallin hyödylliseksi ja he olivat saaneet sen kautta uusia näkökulmia työhönsä. Konsultaatiot olivat myös hyödyntäneet samantyyppisten kysymysten ratkaisemisessa myöhemminkin. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 35.)

Osana Yksintulleet –projektia järjestettiin koulutuksia tahoille, jotka toimivat turvapaikkaprosessissa. Koulutusten pääteemana oli lapsen etu ja oikeudet ja niiden soveltaminen turvapaikanhakijalasten tapauksiin. Toisena pääteemana oli

turvapaikanhakijalasten hyvinvointi, traumatisoituminen ja ihmiskauppa. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 35.)

Yksintulleet –projektin yhtenä tuotoksena tehtiin esite turvapaikkaprosessista, joka oli tarkoitettu yksintulleille turvapaikanhakijalapsille. Esite on mahdollista saada neljällä eri kielellä suomen kielen lisäksi, joka on jokaisessa esitteessä lisänä. Neljä kielivaihtoehtoa ovat somali, dari, sorani ja englanti. Esite auttaa ymmärtämään turvapaikkaprosessin eri vaiheet ja eri toimijoiden roolit. Esite auttaa turvapaikanhakijalapsia saamaan tietoa asioista, jotka koskevat heitä ja oppimaan sanastoa, joka liittyy turvapaikkaprosessiin. Esite on hyvänä apuna myös henkilöille, jotka kohtaavat turvapaikanhakijalapsia töissään ja antavat heille tietoa turvapaikkaprosessista. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 36.)

Lapsen edun arvioiminen sekä huomioon ottaminen varsinkin yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohdalla on erittäin hankalaa. Vaikeuksia asian suhteen tuottaa erityisesti se, että lapsen kyky ilmaista kasvuhistoriaansa, perhetaustaansa sekä kokemuksiansa on rajallista ja näistä asioista on mahdollista saada tietoa vain turvapaikanhakijalapselta itseltään. Haasteellista asiassa on myös se, että vaikka turvapaikkamenettely muuttuisikin, niin tätä asiaa ei voi muuttaa. Se, mitä voimme tehdä asian parantamiseksi on se, että luodaan turvapaikkamenettelyn haastattelutilanteisiin sellaiset olosuhteet, että lapsi kehittää luottamusta ja sitä kautta uskallusta kokemuksiensa kertomiseen. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 39.)

Eräs asia mitä voidaan jatkossa kehittää ovat turvapaikkakuulustelu- ja puhuttelukäytännöt. Aikaa olisi hyvä varata riittävästi, jotta tauotusta sekä ajankäyttöä voitaisiin säädellä lapsen hyvinvoinnista riippuen. Vakavasti traumatisoituneiden lasten kohdalla olisi hyvä jakaa kuulustelu- ja puhuttelutilanteet useammalle lyhytkestoiselle ajalle sen sijaan, että pidettäisiin yksi pitkä tilaisuus. Puhuttelijan ja lapsen välinen kontakti paranisi myös, jos puhuttelupöytäkirjaa ei kirjoitettaisi samanaikaisesti kuin puhuttelu on käynnissä. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 39.)

Kuten aikaisemmin on jo tullut esiin, Yksintulleet –projektin aikana kootut konsultaatiot vaikuttivat positiivisesti lapsen edun huomioon ottamiseen puhutteluissa. Olisi siis hyvä, jos konsultaatioiden käyttöä jatkettaisiin Maahanmuuttovirastossa. Konsultaatiot olivat tukeneet myös virkamiesten työtaitoja. Konsultaatiomallia voitaisiin kehittää vastaamaan vieläkin enemmän haasteisiin lapsen edun arvioimisen suhteen, joka liittyy päätöksentekoon. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 39.)

Dublin-menettelyn kannalta lapsen edun toteutuminen on haasteellista (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 40). Dublin-menettely tarkoittaa sitä, että turvapaikkahakemus käsitellään vain yhdessä valtiossa. Dublin-menettely koskee EU:n jäsenvaltioita, Norjaa, Islantia, Sveitsiä ja Liechtensteinia. Dublin-menettelyä kutsutaan myös vastuunmäärittämiseksi. Dublin-menettely perustuu Dublin-asetukseen, joka velvoittaa jäsenvaltioita suoraan. (Maahanmuuttovirasto 2016.)

Esiin on noussut sellainen haaste, että käännytyspäätökset, jotka pohjautuvat Dublin-asetukseen, eivät suoranaisesti toteuta lapsen etua. Tähän liittyen on ollut ongelmia myös lasten iän määrittämisessä jäsenvaltioissa. Perustuen lasten kertomaan, heidän syntymäaikansa on voitu kirjata toisessa jäsenvaltiossa sattumanvaraisesti eikä heillä ole ollut mahdollisuutta iänselvitykseen. Lapsen saapuessa Suomeen toisesta jäsenvaltiosta heidän ikänään pidetään tätä sattumanvaraisesti kirjattua ikää. Lapsen edun ja oikeusturvan kannalta tällaiset tapaukset ovat huolestuttavia. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 40.)

Asia, johon voitaisiin jatkossa kiinnittää huomiota on lapsen edun arvioiminen Dublin-menettelyssä ja sen kehittäminen. Lapsen etu tulisi arvioida yksilöllisesti ja siitä pitäisi olla kirjallinen selvitys käännytyspäätöksissä, jotka perustuvat vastuunmäärittämisasetukseen. Palautuksen ollessa lapsen edun vastaista, turvapaikkahakemus tulisi käydä läpi Suomessa aineellisesti. Parannusta pitäisi saada myös lapsen iän selvittämisen käytäntöön. Lapsella pitäisi olla mahdollisuus saada ikänsä määrittelyksi oikeuslääketieteellisellä tutkimuksella, mielellään kustannusvapaasti. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 40.)

Huomiota kaipaavat myös mielenterveyspalvelut ja niiden kehittäminen varsinkin vastaanottoyksiköissä. Perheestä erossa oleminen vaikuttaa hyvinvointiin negatiivisesti varsinkin yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden herkässä tilassa. Lasten mahdolliset traumat pahentavat sitä, että lapset ovat erossa perheestään. Ainakin 34 prosenttia yksintulleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista on mielenterveyspalveluiden tarpeessa. Turvapaikkaprosessin aikana on Suomessa vaikeaa ellei mahdotonta saada mielenterveyspalveluita. Turvapaikanhakijalasten ja –nuorten kanssa työskennellessä moniammatillisuuden lisääminen turvaisi lapsen etua. Lasten psyykkisen hyvinvoinnin asiantuntijat, kuten psykologit olisivat tärkeä lisä alaikäisten vastaanottoyksiköiden työryhmissä. Näin lapset saisivat tärkeää apua psyykkisiin ongelmiinsa. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 40.)

Edellä mainittuun asiaan liittyy myös haasteita ja ongelmia. Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa työskentelevät henkilöt kuormittuvat psyykkisesti vastaanottaessaan lasten vaikeita kokemuksia. Tästä syystä myös työntekijät itse altistuvat traumaperäiselle stressireaktiolle. Näin ollen myös turvapaikkaprosessissa toimivien työntekijöiden haavoittuvuus olisi otettava huomioon. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 41.)

On esitetty muutamia asioita, jotka auttavat pakolaislapsia asettumaan aloilleen Suomeen. Näitä ovat turvallinen ja heitä tukeva asuinpaikka, jatkuvuus aikaisempien ja uusien ihmissuhteiden, tapojen ja kulttuurin välillä sekä sopiva opiskelupaikka. Kolmella asialla onkin keskeinen merkitys yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden elämään. Nämä kolme asiaa ovat turvallisuus, kuuluvuuden tunne ja onnistumisen kokemukset. Turvallisuuteen ja kuuluvuuden tunteeseen panostetaan vastaantossa ja kotoutumisessa, mutta onnistumisen kokemukset ovat vielä hyvin harvassa. Tämä olisikin sellainen asia, johon voitaisiin jatkossa kiinnittää enemmän huomiota. Lasten ja nuorten kehityksessä ovatkin tärkeässä asemassa turvalliset ja rakastavat vanhemmat sekä omaksuttu moraalinen, poliittinen ja uskonnollinen vakaumus. Yksintulleille alaikäisille turvapaikanhakijoille lähimpänä vanhempia voidaankin pitää asuinyksikön työntekijöitä ja heistä yleensä muodostuukin lapsille aikuisten verkosto, joka antaa tukea. Juurikin tämän verkoston takia on lasten kannalta parempi sijoittaa heidät pieniin yksiköihin isojen sijaan, jotta saataisiin aikaiseksi tiiviimpi verkosto. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 81-82.)

Lapset ja nuoret saavatkin vastaanottokeskusten työntekijöiltä päivittäin tukea arkeen, kouluun ja vapaa-aikaan. Lapset ja nuoret ovatkin olleet tyytyväisiä asuinpaikkaansa, kouluunsa, työntekijöihin ja harrastusmahdollisuuksiin. Tyytymättömyyttä on ollut muun muassa sääntöihin ja rahan puutteeseen. Vastaanottokeskuksissa on käytäntönä pitää säännöllisiä viikko- ja kuukausikokouksia tulkkien avulla. Tämä on koettu hyväksi käytännöksi, sillä se mahdollistaa työntekijöiden ja nuorten keskustelut muun muassa säännöistä ja käytännöistä. Nuoret ovatkin huomanneet viimeistään keskuksista pois muuttaessaan, että työntekijöiltä saatu tuki on ollut arvokasta. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 82.)

Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kannalta jatkuvuus sekä muutosten minimointi on tärkeää. Siksi sijaishuollossakin pyritään pysyvyyteen ja jatkuvuuteen. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 85.) Sijaishuolto tarkoittaa huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai väliaikais määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella (THL 2016). Pysyvyyttä ei voida

kuitenkaan taata, vaikka sijoituspaikka olisi pitkäaikainen riippuen työntekijöiden vaihtuvuudesta. Ihanteellista olisi, jos lapselle järjestettäisiin pysyvä asumismuoto pikimmiten Suomeen saapumisen jälkeen. Turvapaikanhakijalasten ja –nuorten mielenterveysongelmilla on todettu olevan yhteys turvapaikkaprosessin ja kuntapaikan odotusajan pituuden välillä sekä yksiköstä toiseen tapahtuvien siirtojen määrän välillä. Pysyvä, turvallinen ja ymmärtävä aikuinen onkin keskeisellä paikalla lasten ja nuorten selviytymisen kannalta. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 85.)

Pitkät odotusajat johtavat siihen, että lapset ja nuoret kiintyvät asuinyksikön työntekijöihin ja asuinkavereihin. Asuinyksikön siirtojen myötä lapsen täytyy totutella uusiin työntekijöihin, asuinkavereihin, kouluun ja paikkakuntaan. Lapsille aiheutuu tästä uusia taakkoja, sillä he joutuvat luomaan uudet luottamukselliset ihmissuhteet ja kertomaan tilanteestaan uudestaan. Toipumisen ja kotoutumisen kannalta useat muutokset turvapaikkaprosessin aikana ovat negatiivisia. Joissain tapauksissa tosin on koettu, että siirto uuteen yksikköön on ollut vain hyvä asia, sillä yksikkö on näissä tapauksissa ollut nuorelle sopivampi kuin alkuperäinen. Eräs hieno ja toimiva käytäntö on se, että yhdistetyissä ryhmä- ja perheryhmäkodeissa oleskeluluvan saaneet alaikäiset voivat jäädä asumaan samaan yksikköön. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 86.)

Eräs tärkeä asia yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden hyvinvoinnin kannalta on sosiaalisista verkostoista saatu tuki. Kaikilla lapsilla ja nuorilla oli verkostossaan ainakin muutamia viranomaistahoja, kuten luotettu omaohjaaja, edustaja tai terapeutti, joten kukaan ei ollut kokonaan yksin. Omanikäisiä ystäviä tai suomalaisia kavereita ei kaikilla kuitenkaan ollut. Joillakin onnekkailta oli mahdollisuus saada puhelin- tai sähköpostiyhteys fyysisesti poissa oleviin perheeseen tai sukulaisiin. Näin saatiin nämä verkostot nuorten ajatuksista konkreettisesti käyttöön. Joidenkin vähemmän onnekkaiden perhettä ja sukulaisia ei löydetty edes sukulaisverkostoista tiedustelemalla, Punaisen Ristin henkilöhaulla eikä viranomaisetsinnöillä. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 87.)

Varsinkin työpaikan saamisen kannalta sosiaalisista verkostoista on hyötyä. Sosiaalinen pääoma on turvapaikanhakijanuorille suomalaisnuoriin verrattuna tärkeämpää, sillä he aloittavat kaiken tyhjästä. Muutamissa tapauksissa auttavia henkilöitä on tullut nuorten elämäänsä aivan sattumalta. Yhdessä tapauksessa nuori sai asua koko kouluaikinsa ilmaiseksi erään yksinasuvan vanhuksen luona, jota seura ei yhtään haitannut. Eräässä toisessa tapauksessa erään nuoren naapurin rouva alkoi opettaa suomea nuoren perheenyhdistämisen kautta tulleeille perheelle. Näin heidän kotoutumisensa sai mukavan

alun. Ohjaajat, sosiaalityöntekijä ja edustaja voivat auttaa yksinäistä nuorta saamaan lisävoimia verkostoihinsa. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 87.)

Kuntapaikkoihin ja koulu- ja opiskelupaikkoihin on pitkä jono odottavia nuoria johtuen turvapaikanhakijoiden määrän kasvusta. Sopivien koulupaikkojen puute voi aiheuttaa nuorille masennusta, turhautumista ja toivottomuuden tunnetta. Ihanteellista olisi, että kaikilla yksintulleilla alaikäisillä turvapaikanhakijoilla olisi kokopäiväinen opiskelupaikka. Vastaanottokeskusten järjestämä kielen opiskelu riittää vain alkuvaiheeksi. Koulun, opiskelun ja opettajien tuki auttavat nuorta ja jotkut uppoutuvatkin täysin koulunkäyntiin. Joidenkin ajatukset ovat taas täysin omassa tai perheensä tilanteessa ja se vaikeuttaa kouluasioihin keskittymistä. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 88.)

Vastaanottokeskusten vapaa-ajan toimintaa pitäisi lisätä. Elämän säännöllisyys sekä koulun ja opiskelun merkityksen kannalta ongelmia tuottaa alaikäisyksikön sijainti, jos se sijaitsee alueella, jolla ei ole tarpeeksi opiskelu- ja harrastusmahdollisuuksia. Oman paikan löytäminen voi olla harrastuksen avulla helpompaa. Jotkin nuoret jatkavat kotimaassaan aloittamaansa musiikki-, urheilu- tai tanssiharrastusta Suomessa. On myös monia lapsia ja nuoria, joille harrastamisen käsite on vieras eivätkä he ole koskaan harrastaneet mitään. Harrastuksen avulla nuori voi oppia uusia taitoja, kieltä, saada ajatukset huolista muualle, tavata paikallisia nuoria sekä mahdollisesti voi kehittää fyysistä kuntoa. Myönteisiä onnistumisen kokemuksia voi mahdollisesti saada helpommin harrastuksista kuin koulusta tai kielen opettelusta johtuen. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 88-89.)

Suomen kielen oppimisen ohella on myös tärkeää säilyttää äidinkielen taito. Äidinkielen kautta voidaan opetella Suomen kieltä ja äidinkieli on myös tärkeä nuoren kotimaan kulttuurin ja yhteisön kannalta. Mikäli lapsen äidinkieltä ei ylläpidetä, saattaa se aiheuttaa hankaluuksia yhteydenpidossa perheeseen ja sukulaisiin sekä mahdolliseen perheenyhdistämiseen. Pieninä lapsina Suomeen tulleet oppivat suomen kielen helpommin, mutta sen sijaan unohtavat äidinkieltänsä todennäköisemmin toisin kuin vanhempana tulleet, jotka muistavat äidinkieltänsä, mutta oppivat vaikeammin suomen kieltä. Lapset ja teini-ikäiset eivät välttämättä ylläpidä ja arvosta omaa kieltään ja kulttuuriaan ilman rohkaisua. Mahdollisesti lapset ja nuoret pääsevät puhumaan omaa kieltään samassa yksikössä asuvien ja samaa kieltä puhuvien kanssa. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 89.)

Sekä suomenkieliset että maahanmuuttajataustaiset vastaanottoyksikköjen ohjaajat toimivat aikuisen mallina nuorille. Monimutkaisten asioiden selvittäminen on helpompaa

omaa kieltä puhuvan ja omaa kulttuuria tuntevan työntekijän kanssa. On yleistä, että varsinkin nuoret pojat kunnioittavat miestyöntekijöitä, jotka tulevat samasta maasta. Miestyöntekijöiden rooli nuorten poikien ohjaamisessa on noussut tärkeidellään esiin. Kotoutumisen kannalta olisi tärkeää saada turvapaikanhakijanuoret oppimaan kunnioittamaan ja tottelemaan naispuolisia työntekijöitä tasavertaisesti. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 89.)

Toimivana käytäntönä on koettu ystäväperheen tai tukihenkilön tarjoamista niille nuorilla, joilla ei ole sukulaisia Suomessa. Tukihenkilön tai ystäväperheen saamisessa auttavat edustaja, omaohjaaja ja sosiaalityöntekijä. On kehitelty ja kokeiltu tukirinkiä, joka on tarkoitettu 18 vuotta täyttävälle nuorelle. Tukirinkiin kuuluu omaohjaaja, edustaja, sosiaalityöntekijä, koulun edustaja ja tavallinen kuntalainen. Tukiringin tarkoitus on keskustella nuoren kanssa ja auttaa häntä myös konkreettisesti. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 91.)

Turvapaikanhakijalasten vastaanotossa ja kotouttamisessa voitaisiin käyttää samoja työkaluja kuin lastensuojelussa. Omien tunteiden ja kokemusten löytämisessä ja käsittelyssä voivat auttaa taide- ja kulttuurilähtöiset työmenetelmät. Esimerkiksi valokuvia voidaan käyttää identiteetin, elämäntarinan ja perhesuhteiden tutkimiseen. Nuoren kuntoutumiseen ja identiteetin muodostamiseen voi auttaa esimerkiksi vertaisryhmätoiminta, jota vetää aikuinen. Tukeminen on erittäin tärkeää nuorten tulevaisuuden toiveiden kannalta. Suurin osa nuorista haluaa päästä osaksi yhteiskuntaa, maksaa veroja ja itsenäistyä. Palvelujen kehittämisen kannalta nuoria olisi kuunneltava ja heidät pitäisi osallistaa suunnittelutyöhön. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 92.)

4 Pohdinta

Kaikissa läpi käymissäni tutkimuksissa nousi esiin yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden yksinäisyys ja eristyneisyys. Kaikissa edellisissä tutkimuksissa myös koitettiin etsiä ratkaisua tähän ongelmaan. Yhtenä tähän liittyvänä asiana pohdittiin, kuinka saataisiin turvapaikanhakijat tutustumaan suomalaisiin enemmän sen sijaan, että turvapaikanhakijoiden ihmissuhteet keskittyisivät pelkästään samassa tilanteessa oleviin. Yksi ratkaisu tähän voisi olla se, että keksitään tapa, jolla turvapaikanhakijat voisivat aloittaa suomalaisen koulun, vaikka aloitusikä olisi jo ohitettu. Yksinäisyys ja eristyneisyys nousivat monella esiin siinä vaiheessa, kun laitoksessa asuminen vaihtui yksinasumiseen.

Esiin nousi suomen kielen opetuksen tärkeys vastaanottokeskuksissa sekä valmistelevat kurssit, jotka ehkäisevät nuorten maahanmuuttajien opiskelujen keskeyttämistä. Eräs asia, missä suomalaiset voisivat kehittyä on työmarkkinoiden ennakkoluulojen ja syrjinnän poistaminen. Turvapaikanhakijoiden kotoutumisen kannalta olisi myös tärkeää mahdollistaa se, että turvapaikanhakijat voisivat saada alkuperäisen asuinpaikkakuntansa vakituiseksi kunnakseen.

Kaikissa edellisissä tutkimuksissa myös painotettiin turvapaikkaprosessin eri tahojen välistä kommunikaatiota ja sitä, että sitä pitäisi saada parannettua, jotta hallinto ja valvonta toimisivat sujuvammin. Ongelmana on myös turvapaikanhakijoiden muuttaminen suurkaupunkeihin mahdollisuuden tullen, mikä tuo mukanaan sen, että asuntoja ei löydy sekä tuen ja ohjauksen puutteen. Tämä on yksi syy siihen, miksi seurantalpalveluiden järjestäminen on tärkeää.

Työkokoukset sekä koulutustilaisuudet ryhmäkotien ja perheryhmäkotien henkilökunnalle sekä edustajille ja koulutukset perheille ja perhehuolloille ovat tärkeitä, jotta saadaan nämä tahot toimimaan yhtenäisesti ja näin helpottamaan turvapaikanhakijoiden kotoutumista. Mielenterveyspalveluiden saatavuuden tärkeys nousi kaikissa tutkimuksissa esiin. Tämän lisäksi myös lastensuojelutoimintaa pidettiin tärkeänä.

Kotoutumisen kannalta sellainen koulutuskokonaisuus, jossa 17-vuotiaat ja sen iän ylittäneet saisivat perusopetusta, alustavaa ohjausta sekä lukemisen ja kirjoittamisen oppimista olisi toimiva, sillä näin saataisiin lisättyä tasavertaisuutta suomalaisiin nähden. Ksenofobian eli muukalaisuuden pelon, rasismien ja syrjinnän vähentäminen on asia, johon voimme kaikki vaikuttaa. Turvapaikanhakijoiden kotoutumisen kannalta resurssien eli kodin, tulojen, koulutuksen sekä kielellisen pätevyyden lisääminen on tärkeää.

Pidin mielenkiintoisena sitä, että vaikka tutkimuksissa nousi esiin se, että turvapaikanhakijoista yksikään ei tuntenut olevansa sosiaalisesti eristynyt, niin Suomessa silti tehdään töitä heidän syrjäytymisensä ja eristyneisyytensä eston vuoksi. Voihan toki olla, että turvapaikanhakijoilla on korkeampi kynnys negatiivisten asioiden ilmaisemiseen. Toinen samantyyppinen asia oli se, että turvapaikanhakijat ovat vastaanottojärjestelmään ja saamaansa tukeen tyytyväisiä, mutta niitäkin silti parannetaan koko ajan.

Kaikissa tutkimuksissa nousi esiin myös yksilöllisten ja tuettujen polkujen sekä kielen oppimisen tärkeys. Osallistavat menetelmät, kuten fokusryhmät, haastattelut sekä työpajat ovat kotoutumisen kannalta keskeisiä. Tärkeänä pidetään myös koulutuskokonaisuuksia, jotka auttavat tunnistamaan omia voimavaroja. Yhteinen koordinaatio eri tahojen välillä sekä koulutuksen ja työn mahdollistaminen ovat oikeastaan keskeisimmässä roolissa kotoutumisessa. Koulujen tulkatut informaatiotilaisuudet ja vanhempainillat on otettu hyvin vastaan. Kehitystä tarvitsevat ehkäisevät palvelut ja niiden aukot, ehkäisevän työn osaaminen sekä sitoutumattomuus.

Turvapaikanhakijoiden kanssa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden työkäytäntöjen kehittäminen sekä sosiaalityön käytäntöjen yhtenäistäminen on olennaista kotouttamistyössä. Tämä myös edistää turvapaikanhakijoiden tasavertaista kohtelua. Käytäntöjen kehittäminen sekä yhtenäistäminen vaativat niiden tahojen kouluttamista, jotka toimivat turvapaikkaprosessissa.

Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden hyvinvoinnin kannalta on tärkeää parantaa turvapaikkamenettelyn haastattelutilanteiden olosuhteita. Kaikissa tutkimuksissa nousi esiin myös se negatiivinen vaikutus, joka johtuu turvapaikanhakijan iän sattumanvaraisesta määrittämisestä. Tästä aiheutuvan negatiivisen vaikutuksen ehkäisemiseksi mahdollisuus iänselvitykseen esimerkiksi oikeuslääketieteellisin tutkimuksin olisi ehdottoman tärkeää. Mielenterveyspalveluita voitaisiin kehittää niin, että vastaanottokeskukset saisivat psykologeja käyttöönsä turvapaikanhakijanuorille.

Kolme keskeisintä asiaa kotoutumisessa ovat turvallisuus, kuuluvuuden tunne sekä onnistumisen kokemukset. Nuorten sijoittaminen pieniin yksiköihin saisi luotua heille tiiviimmän verkoston. Vastaanottokeskusten viikko- ja kuukausikokoukset saisivat nuoret keskustelemaan ja antaisivat heille tukea. Jatkuvuuden turvaaminen sekä muutosten minimointi ovat olennaisia asioita kotoutumisen kannalta. Pysyvän, turvallisen ja ymmärtävän aikuisen rooli yksintulleen alaikäisen turvapaikanhakijan kotoutumisessa on keskeinen. Sosiaalisista verkostoista saatu tuki on tärkeä turvapaikanhakijanuorille. Tästäkin päästään jälleen koulutuksen tärkeyteen, joka on noussut kaikissa tutkimuksissa

esiin. Vapaa-ajan toiminnan lisääminen on myös tärkeää. Harrastuksista on mahdollista jo aiemmin mainittuja olennaisia onnistumisen kokemuksia.

Vaikka suomen kielen oppimisen tärkeyttä on nostettu esiin, on huomioitava myös nuoren oman äidinkielen taidon tärkeys. Maahanmuuttajataustaiset, varsinkin nuoren omaa taustaa vastaavat, vastaanottokeskusten ohjaajat ovat tärkeänä aikuisen mallina nuorille. Kotoutumisen kannalta on olennaista oppia kunnioittamaan vastaanottokeskusten naispuolisia työntekijöitä tasavertaisesti suhteessa miespuolisiin työntekijöihin. Kaiken kaikkiaan käsittelemissäni tutkimuksissa oli hyvin paljon yhtäläisyyksiä, mutta ristiriitaisia tutkimustuloksia ei oikeastaan noussut esiin.

Päällimmäisenä työtä tehdessä olen huomannut, että Suomessa toimii kotouttaminen varsin hyvin ajatellen resursseja ja olosuhteita. Mitään erityisen vaativaa ja laajaa kehittämistä tarvitsevaa menetelmää ei löytynyt. Ne menetelmät, jotka toimivat hyvin, toimivat hyvin itsessään ilman kummempia kehittälyitä. Suomessa osataan ajatella turvapaikanhakijoiden, varsinkin alaikäisten ja yksintulleiden, tarpeita ja kokemuksia. Suomessa osataankin ottaa huomioon esimerkiksi traumatisoituneet turvapaikanhakijat ja heille osataan tarjota erityistarpeita vastaavia menetelmiä. Toki aina voi kaikkea kehittää, mutta päällimmäisenä on osattu keskittää kehittäminen vain sitä todella tarvitseviin kohteisiin.

On ollut hienoa lähestyä tätä asiaa neutraalista näkökulmasta ja oppia paljon uutta. Olen huomannut useita aineistoja läpi käydessäni kuinka Suomesta löytyy ihmisiä, jotka ovat tosissaan sitoutuneita auttamaan apua tarvitsevia, kuten turvapaikanhakijoita. Suomessa kun on taipumus lähestyä hieman vieraita asioita ennakkoluuloin ja stereotyyppien. Olen osannut löytää näkökulmia, mitä en ennen osannut nähdä ja käyttää.

Tulevaisuudessa olisi hyvä jatkaa tämän asian tutkimista ja tutkimusten pohjalta kehittää menetelmiä vastaamaan silloisia tarpeita. Huomasin, että monissa aineistoissa oli käytetty hyvin pientä otosta tutkimuksissa ja olisikin mielenkiintoista tehdä tutkimus, missä olisi suurempi otos, jotta tutkittavaa olisi enemmän. Paikkakunnittain olisi myös mielenkiintoista tutkia kotouttamisen vaikutuksia ja sitä kautta pyrkiä parantamaan menetelmiä. Tutkimukset, joissa pystyttäisiin seuraamaan alusta asti eli Suomeen saapumisesta asti ihan oleskeluluvan saamiseen asti ja elämän konkreettiseen aloittamiseen asti jotakin ryhmää, olisivat mielenkiintoisia. Tätä kautta saisi laajemman kuvan lapsena ja nuorena koettujen kotouttamismenetelmien vaikutuksista aikuisikään.

Opinnäytetyöprosessin aikana opin paljon uutta varsinkin turvapaikanhakijoista ja kotouttamismenetelmistä, mutta myös itsestäni ja suurten projektien toteuttamisesta. Opinnäytetyöprosessiin täytyy tosiaankin paneutua ihan kunnolla ja koin tämän hieman haasteelliseksi muun koulunkäynnin ohella. Ajoittaminen ja aikataulusuunnitelmasta kiinni pitäminen tulee minun ottaa jatkossa huomioon paljon enemmän. Kokonaisuudessaan työn tekeminen oli antoisaa ja oli mahtavaa kokea uusia oivalluksia ja uppoutua täysin johonkin itseään kiinnostavaan asiaan.

Lähteet

Björklund, K. 2014. ”Haluun koulutusta, haluan työtä ja elämän Suomessa” – Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa.

Siirtolaisuusinstituutti. Turku. Luettavissa:

http://www.migrationinstitute.fi/files/pdf/A48_Yksin_tulleet_Halaten_projekti_KB.pdf.

Luettu: 19.4.2016.

Björklund, K. 2015. Unaccompanied refugee minors in Finland – Challenges and good practices in a Nordic context. Siirtolaisuusinstituutti. Turku. Luettavissa:

<http://www.migrationinstitute.fi/files/pdf/c26.pdf>. Luettu: 19.4.2016.

Euroopan muuttoliikeverkosto 2009. Yksintulleet – näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa. 8. Maahanmuuttovirasto. Helsinki. Luettavissa:

http://www.kotouttaminen.fi/files/39021/Artikkeli_yksintulleet_24062009_FINAL.pdf.

Luettu: 24.2.2016.

Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010. Luettavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20101386>. Luettu: 24.2.2016.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Luettavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Luettu: 24.2.2016.

Maahanmuuttovirasto 2016. Tutkimatta jättäminen. Luettavissa:

http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/turvapaikan_hakeminen/hakemuksen_kasittely/tutkimatta_jattaminen. Luettu: 21.4.2016.

Pakolaisneuvonta ry. Käsitteitä. Luettavissa:

http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=106&lang=suo. Luettu: 24.2.2016.

Sisäministeriö 2016. Turvapaikanhakijoita saapui viime vuonna ennätysmäärä.

Luettavissa: <https://www.intermin.fi/fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat>. Luettu: 25.2.2016.

Suomen pakolaisapu. Pakolaisuus Suomessa. Luettavissa:

<http://pakolaisapu.fi/pakolaisuus/pakolaisuus-suomessa/>. Luettu: 25.2.2016.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos & Vaasan kaupunki 2014. SOLID YOUTH – turvapaikanhakija- ja pakolaisnuorten syrjäytymistä ehkäisevän palvelukokonaisuuden rakentaminen osallistavien menetelmien keinoin. 3. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Vaasa. Luettavissa: http://www.welcomeoffice.fi/media/Solid_Youth_-_loppuraportti.pdf. Luettu: 20.4.2016.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016. Sijaishuolto. Luettavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto>. Luettu: 22.4.2016.

Työ- ja elinkeinoministeriö. Keskeiset käsitteet. Luettavissa: http://www.kotouttaminen.fi/kotouttaminen/kotouttaminen/kotouttamistyyn_talustaa/keskeiset_kasitteet. Luettu: 24.2.2016.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2015. HALATEN –hankkeen tutkimukset kokoavat tietoa yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden tilanteesta. Luettavissa: http://www.kotouttaminen.fi/kotouttaminen/info/uutiset/halaten_hankkeen_tutkimukset_kokoavat_tietoa_yksintulleiden_alaiikaisten_turvapaikanhakijoiden_tilanteesta.118482.news. Luettu: 24.3.2016.

Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011. Lapsen etu ensin – Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. 5. Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry. Luettavissa: http://www.yhteisetlapsemme.fi/wp-content/uploads/2013/04/lapsen_etu_ensin_web.pdf. Luettu: 23.4.2016.